

ELS CRISTIANS EN L'HORA DE LA PANDÈMIA

Tomáš Halík¹

El món està malalt.

No em refereixo només a la pandèmia del coronavirus, sinó a l'estat de la nostra civilització, tal i com ho posa en evidència aquest fenomen global. En termes bíblics, és un signe dels temps.

Al començament d'aquest temps de Quaresma tan inusual, molts vàrem pensar que aquesta pandèmia causaria una apagada breu, un parèntesi en la marxa habitual de la societat, quelcom de què ens escapolaríem d'una manera o altra, i que ben aviat les coses tornarien a la normalitat. No serà així. I no ens sortiria prou bé encara que ho intentéssim. Després d'aquesta experiència global, el món ja no tornarà a ser com abans, i probablement no convindria que tornés a ser-ho.

És natural que en temps de grans calamitats, ens ocupem primer de les necessitats materials per sobreviure. Però "no només de pa viu l'home". Ha arribat el moment d'examinar quines són les implicacions més profundes d'aquest cop a la seguretat del nostre món. Semblava que l'inevitable procés de globalització hagués arribat al seu zenit: ara resulta patent, en canvi, la vulnerabilitat global d'un món global.

L'església com a hospital de campanya

Quina mena de desafiament representa aquesta situació per al cristianisme i l'Església, un dels primers "jugadors globals" del nostre món, i per a la teologia?

¹Tomáš Halík és professor de Sociologia a la Universitat Carolina a Praga, President de l'Acadèmia Cristiana de Praga i capellà universitari. Va ser un militant actiu de l'"Església clandestina" durant el règim comunista. Va rebre el Premi Templeton i un doctorat honoris causa per la Universitat d'Oxford.

L'Església hauria de ser un "hospital de campanya", com ho va proposar el Papa Francesc. Amb aquesta metàfora, el Papa ens diu que l'Església no hauria de quedar-se al marge, en un aïllament orgullós respecte del món, sinó que s'hauria d'alliberar de les seves fronteres i ajudar arreu on hi hagi persones ferides físicament, mentalment, socialment o espiritualment. Sí, així és com l'Església podria fer penitència per les ferides que han infligit molt recentment els seus representants als més indefensos. Però procurem aprofundir en aquesta metàfora i posar-la en pràctica.

Si l'Església ha de ser un "hospital" ha d'oferir, per suposat, salut, serveis socials i assistencials, com ha fet sempre des dels inicis de la seva història. Però com tot bon hospital, l'Església ha d'assumir, també, altres tasques. Ha d'oferir un servei de diagnòstic (identificant "els signes del temps"); un servei de prevenció (creant un "sistema immunitari" en una societat on els virus malignes de la por, l'odi, el populisme i el nacionalisme estan a l'alça); i un servei de convallescència (superant els traumes del passat mitjançant el perdó).

Les Esglésies buides són un senyal i un repte

L'any passat, poc abans de Pasqua, es va incendiar la Catedral de Notre Dame de Paris. Aquest any, per Quaresma, no hi ha serveis religiosos en centenars de milers d'esglésies de diferents continents, ni a les sinagogues, ni a les mesquites. Com a sacerdot i teòleg, penso que aquestes esglésies tancades són un senyal i un repte de Déu.

Per comprendre el llenguatge de Déu en els esdeveniments del món es necessita l'art del discerniment espiritual, que alhora requereix prendre una distància contemplativa respecte de les nostres emocions exacerbades i dels nostres prejudicis, així com de la projecció de les nostres pors i desigs. Quan hi ha desastres, "els agents dorments d'un Déu malvat i venjatiu" disseminen la por i

acumulen amb ella un capital religiós per a si mateixos. La seva visió de Déu ha sigut, durant segles, gra per als molins dels ateus.

En temps de desastres no imagino Déu com un director de cinema malhumorat, assegut còmodament entre bastidors mentre es van succeint els esdeveniments del món. L'imagino, més aviat, com una font d'energia, que actua en aquells que són solidaris i se sacrifiquen en aquestes circumstàncies –i també en aquells que ho fan sense tenir una “motivació religiosa”. Déu és amor amb humilitat i discreció.

Però no puc evitar preguntar-me si aquest temps d'esglésies buides i tancades no és un avís del que podria passar en un futur bastant proper: això és el que podria passar dintre d'uns anys a moltes parts del món. No hem tingut ja prou avisos en molts països, on cada cop més esglésies, monestirs i seminaris s'han anat buidant i tancant? Per què hem continuat donant la culpa d'aquests problemes a processos i influències externes (el “tsunami de la secularització”, per exemple), en comptes d'adonar-nos que s'està tancant un altre capítol de la història del cristianisme i que ja és hora de preparar-ne un de nou?

Potser aquest temps d'edificis eclesials buits exposa simbòlicament la buidor amagada de les esglésies i el possible futur que els espera, tret que no fem un esforç seriós per mostrar al món un rostre completament diferent del cristianisme. Hem pensat molt en la conversió “del món” (“la resta de la humanitat”) i molt poc sobre la nostra pròpia conversió –no només “millorar”, sinó fer un canvi radical, des d'un “ser cristians” estàtic fins a un “arribar a ser cristians” dinàmic.

Quan l'Església medieval va començar a abusar de l'excomunió com a càstig i quan les “vagues generals” de la maquinària eclesial sencera implicaven que no es podia fer els serveis religiosos ni es podia administrar els sacraments, el poble va començar a buscar, cada vegada més, una relació personal amb Déu, una “fenua”. Van proliferar les fraternitats seculares i el misticisme. El misticisme va preparar, definitivament, el camí de la Reforma –no només la de Luter i de Calví, sinó també la reforma catòlica vinculada als Jesuïtes i al misticisme espanyol. Potser

un redescobriment de la contemplació podria ajudar a complementar el “camí sinodal” cap a un concili reformador.

Una crida a la reforma

Potser hauríem d'acceptar l'actual abstinència de serveis religiosos i del funcionament de l'Església com un “kairós”, una oportunitat per frenar i posar-nos a fer una profunda reflexió davant Déu i amb Déu. Estic convençut que ha arribat l'hora de reflexionar sobre la manera de continuar el camí de la reforma que el Papa Francesc ens diu que és necessària. No es tracta d'intentar el retorn a un món que ja no existeix, o limitar-nos a reformes estructurals de la façana, sinó de desplaçar-nos cap al cor de l'Evangelí, en un “un viatge a les profunditats”.

No veig que una solució d'urgència, feta de substitutius artificials com ara la retransmissió de les misses, sigui una bona solució en aquests moments que el culte públic està prohibit. El canvi cap a una “pietat virtual”, una “comunió a distància”, o agenollar-se davant la pantalla del televisor, resultaria ben estrany. Potser hauríem de provar la veritat de les paraules de Jesús: allà on dos o tres es trobin en nom meu, allà jo seré amb ells.

Realment pensem que podríem resoldre la manca de sacerdots a Europa important “recanvis” per a la maquinària eclesial des de les reserves aparentment il·limitades de Polònia, Àsia i Àfrica? Per descomptat que ens hem de prendre seriosament les propostes del Sínode de l'Amazònia. Al mateix temps, però, necessitem ampliar l'espectre dels ministeris laïcals de l'Església. No oblidem que l'Església va sobreviure en molts llocs durant segles sense clergat.

Potser aquest “estat d'emergència” sigui un indicatiu d'un nou rostre de l'Església, per al qual no hi ha precedents històrics. Estic convençut que les nostres comunitats cristianes, parròquies, congregacions, moviments i comunitats monàstiques haurien de buscar apropar-se a l'ideal que va donar lloc a les universitats europees: una comunitat d'alumnes i professors, una escola de saviesa

en què la recerca de la veritat es faci mitjançant el debat lliure i també des d'una profunda contemplació. Aquestes illes d'espiritualitat i diàleg podrien ser la font de la força sanadora d'un món malalt. El dia abans de la seva elecció, el cardenal Bergoglio va citar un passatge de la Revelació en què Jesús està parat davant la porta i truca perquè l'obrin. Ell va afegir: avui Crist està trucant *des de dins de l'Església i vol sortir cap enfora*. Potser això és el que va fer.

¿On és el Galileu d'avui?

Durant aquests anys he meditat sobre el text ben conegut de Friedrich Nietzsche sobre el "boig" (només es permet dir la veritat als bojos) que proclamava "la mort de Déu". El capítol acaba amb l'anada del boig a l'església per cantar el "Requiem aeternam deo" i preguntant "al cap i a la fi, què són aquestes esglésies sinó les tombes i sepulcres de Déu?". Haig d'admetre que durant molt de temps distintes formes de l'Església em van semblar sepulcres freds i opulents d'un déu mort.

Tot fa pensar que moltes de les nostres esglésies estaran buides aquest any el dia de Pasqua. Llegirem els passatges de l'Evangeli sobre la tomba buida en altres llocs. Si el buit de les Esglésies evoca la tomba buida, no ignorem la veu que ve de dalt: "Ell no és aquí. Ha ressuscitat. Us precedeix a Galilea". Una pregunta per a estimular la meditació en aquesta Pasqua tan estranya pot ser: *On és el Galileu d'avui? On podem trobar el Crist vivent?*

Les investigacions sociològiques indiquen que en el món, el nombre dels "residents" (tant d'aquells que s'identifiquen plenament amb les formes tradicionals de religió com els que afirmen un ateisme dogmàtic) està minvant, mentre que hi ha un creixement en el nombre dels "cercadors", dels qui cerquen. A més, per descomptat, creix el nombre dels "apateus" o apàtics sobre la qüestió de Déu, aquells a qui res els sembla menys interessant que les qüestions religioses o les respostes tradicionals a elles.

La línia divisòria principal ja no es troba entre el qui es consideren a si mateixos creients i els qui es consideren no creients. Hi ha “cercadors” entre els creients (aquells per als quals la fe no és un “llegat” sinó un “camí”), i entre els “no creients”, que rebutgen les nocions religioses que els presenten des del seu entorn, però que malgrat això aspiren a alguna cosa que satisfaci la seva set de sentit.

Estic convençut que el “Galileu d’avui”, on hem de Buscar Déu, el qui ha sobreviscut a la mort, és el món dels “cercadors”.

Cercant Crist entre els cercadors

La Teologia de l’Alliberament ens va ensenyar a buscar Crist entre la gent que es troba als marges de la societat. Però també cal buscar-lo entre la gent marginada dintre de la mateixa Església, entre “els qui no ens segueixen”. Si volem entrar en contacte amb ells com a deixebles de Crist, hi ha moltes coses que prèviament hem d’abandonar.

Hem d’abandonar moltes de les nostres velles nocions sobre Crist. El Ressuscitat ha estat transformat radicalment per l’experiència de la mort. Llegim als Evangelis que fins i tot les persones més properes i estimades no el van reconèixer. No tenim perquè acceptar com a certes totes les notícies que ens volten. Podem persistir a voler tocar les seves ferides. D’altra banda, en quin altre lloc podrem estar segurs de trobar-lo, sinó en les ferides del món i les ferides de l’Església, en les ferides del cos que va dur sobre si mateix?

Hem d’abandonar les nostres metes proselitistes. No estem entrant al món dels qui cerquen per a “convertir-los” al més aviat possible i encabir-los a pressió dintre dels límits institucionals i mentals de les nostres Esglésies. Tampoc Jesús va tractar de forçar el retorn del “ramat perdut de la casa d’Israel” a les estructures del judaisme del seu temps. Sabia que el vi nou s’ha de guardar en odres nous.

Nosaltres volem agafar coses noves i velles del tresor de tradicions que ens ha estat confiat i fer-ne part del nostre diàleg amb els qui cerquen, un diàleg en què

podem aprendre i hauríem d'aprendre els uns dels altres. També hem d'aprendre a eixamplar radicalment les fronteres de la nostra visió de l'Església. Ja no és suficient obrir-nos magnànimament a l'"atri dels gentils". El Senyor ja ha trucat a la porta des de dintre i ha sortit a fora, i ens pertoca cercar-lo i seguir-lo. Crist ha creuat la porta que nosaltres havíem tancat per por dels altres. Ha travessat el mur rere el qual ens havíem tancat. Ha obert un espai l'amplitud i extensió del qual ens resulten marejadores.

En el llindar de la seva història, la primera església de jueus i pagans va viure la destrucció del temple on Jesús havia pregat i ensenyat als seus deixebles. Els jueus d'aleshores hi van saber trobar una solució creativa: van reemplaçar l'altar del temple demolit per la taula familiar jueva, i la pràctica del sacrifici per la pràctica de la pregària privada i comunitària. Van reemplaçar els holocausts i els sacrificis de sang pel "sacrifici verbal", la reflexió, les lloances i l'estudi de les Escripures. Poc després, el primer cristianisme expulsat de la sinagoga va cercar la seva pròpia identitat. Sobre les ruïnes de les tradicions, jueus i cristians van aprendre a rellegir la Llei i els profetes, i a fer-ne una nova interpretació. Que potser no estem, en els nostres dies, en una situació anàloga a aquella?

Déu en totes les coses

Quan Roma va caure, a començaments del segle V, van sorgir-ne explicacions de tota mena: els pagans ho van veure com un càstig dels déus per l'adopció del cristianisme; els cristians, en canvi, ho van veure com un càstig a Roma per haver estat la continuació de la prostituta de Babilònia. Sant Agustí, en aquells moments de canvi, va rebutjar aquestes dues interpretacions i va desenvolupar la seva teologia sobre la perenne lluita de les dues "ciutats" oposades, no de cristians o pagans, sinó de dos "amors" que habiten el cor humà: l'amor de si mateix, tancat a la transcendència (*amor sui usque ad contemptum Dei*) i l'amor que es lliura a si mateix i per tant troba Déu (*amor Dei usque ad contemptum sui*). No podria ser que

aquest temps de canvi de civilització ens estigués invitant a una nova teologia de la història contemporània i a una comprensió nova de l'Església?

“Sabem on és l'Església, però no sabem on no hi és”, va ensenyar el teòleg ortodox Evdokimov. Potser calgui aprofundir el contingut del que el darrer Concili va ensenyar sobre catolicitat i ecumenisme. És hora d'eixamplar i aprofundir l'ecumenisme, d'emprendre amb més audàcia una “recerca de Déu en totes les coses” .

Naturalment, podem acceptar aquesta Quaresma d'Esglésies buides i silencioses simplement com un parèntesi breu que aviat oblidarem. Però també el podem suposar com un *kairós*, un moment propici per a “anar cap a aigües més profundes” i *buscar una nova identitat del cristianisme en un món que s'està transformant radicalment davant dels nostres ulls*. Certament, la pandèmia actual no és l'única amenaça amb què s'enfronta el món, ni ara ni en el futur.

Abracem la Pasqua que se'ns atansa com el desafiament de buscar novament Crist. No busquem el Vivent entre els morts. Cerquem-lo decididament i amb tenacitat i no ens sorprenguem si se'ns apareix com un estranger. El reconeixem per les seves ferides, per la seva veu quan ens parla en la intimitat, per l'Esperit que porta pau i allunya la por.